

Uskonnon Perintöä Kielessämme

Kirj. NURKANTAUSTA

IHMISEN, samoin kuin m u i d e n k i n eläinten, on perin vaikeata luopua tottumuksistaan. Ne pyrkivät itsepintaisesti seuraamaan mukana, ei ainoastaan yksilön elinkauden ajan, mutta vieläpä periytyväällä sukupolvelta toiselle. Samoin kuin vissejä elimiä tai elimien rudimenteja, väittävät jotkut tutkijat nykyajan ihmisellä olevan vielä monia tapoja ja tottumuksia, joiden alkuperä voidaan johtaa niistä oloista joissa ihminen eli villoissa ja raakalaisasteillaan — jos nyt olisimme niin omahyväisiä että käsittäisimme itseme ne asteet jo sivuuttaneiksi.

Ei siis ole ihme että uskonto — jota on aina opetettu pitämään "ihmisen kalleimpana asiana" — on jättänyt jälkiään ja tottumuksia elämämme toimintoihin ja että ne esiintyvät vielä varsin huomattavasti niissäkin ihmisissä, jotka tietoisuutensa puolesta voidaan jo pitää uskonnosta vapautuneina. Ja tuskin missään muussa nämä uskonnon jättämät tottumukset ilmenevät selvemmin kuin meidän jokapäiväisessä kielenkäytössämme; eivät ainoastaan puhekielessä, mutta myöskin kirjallisuudessa. Luokaamme lyhyt silmäys asiaan ja tehkäämme sitten havaintoja itsessämme ja ympäristössämme.

"Jumalattomat" ihmiset, eli ne joita sellaisina yleisesti pidetään, harrastavat suuressa määrässä voimasanojen käyttöä puheessaan. Sitä sanotaan kiroilemiseksi. Ei se kylläkään ole yksinomaan "jumalattomien" tapa, sillä pohjaltaan harras uskovanenkin voi usein täräyttää hyvinkin kärkeän voimasanan. Hänelle sen pitäisi olla kin luonnollista, kun sen sijaan uskottomalle sellaisen ei pitäisi kuulua. Siitä ei kuitenkaan ole päästy eroon, vaikka ollaankin, tai luullaan oltavan, päästy eroon uskonnosta.

Ja minkälaituisia ovat nämä voimasanat?

Useissa kielissä niitä löytyy suuri ja mo-

nipuolinen valikoima, mutta melkein jokaisessa kielessä löytyy niitä paljon sellaisia jotka viittaavat yliluonnollisiin, oletettuihin voimiin tai olentoihin. Mitä löydämme suomenkielestä?

Melkein kaikki meidän nykyaikaiset kirosanamme ovat uskonnon mukana kieleemme tulleita; suurin osa kristinuskon mukana, joskin osa on peritty sitä aikaisemmalta uskonnoltamme. Perkele, saatanana ja piru ovat yleisimmät kirosanamme ja ne ovat kaikki kristinuskon meille tuomia. Nehän kaikki tarkoittavat tämän uskonnon yhtä pääroolin pelaajaa, jota ilman vastapelaaja, jumala, olisi avuton ja tarpeetonkin. Helveti on myöskin hyvin yleisesti viljelty sana. Mistä se on lähtöisin? Melkein jokaisella uskonnolla on jonkunlainen helvettinsä, mutta sana on kieleemme tullut kristinuskon mukana, samoin kuin varsinainen helveti-käsityskin.

Kertaamme vielä sen kieltämättömän tosiasian, että näitä voimasanoja käyttävät yhtä hyvin ne jotka eivät usko, tai väittävät ei uskovansa perkeleen ja helvetin olemassaoloon, kuin nekin jotka niihin uskovat. Yhtä yleisesti käytetään sanaa jumalauta. Jumalaan uskovalle olisi luonnollista pyytää apua sellaiselta olennoita jolla hän uskoo kaiken voiman olevan, mutta henkilölle joka ei jumalaan usko, on tuollainen avunpyyntö perin epäjohdonmukainen. Joskaan ei hän sitä sanaa siinä mielessä käytäkään, hän kuitenkin käyttää sitä ja sana sanana merkitsee sitä mitä se merkitsee.

Miksikä näin tapahtuu? Ilmeisesti siksi että olemme ympäristöstämme sellaisen kielenkäytön perineet ja tottumuksen kautta sen niin itseemme juurruttaneet että se tuntuu aivan luonnolliselta, vieläpä välttämättömältäkin. Koettakoonpa joku, joka on tottunut ajatuksensa ilmaisemaan näillä höysteillä varustettuna, yhtäkkiä jättää ne pois jokapäiväisestä puheestaan. Aina-

kin aluksi tuntuisi hänestä kuin olisi suukapula suussa. Puhe tulisi katkonaista ja hänestä tuntuisi ettei siinä ole ollenkaan sitä pontevuutta ja voimaa minkä se tuntuu saavan näistä uskonnolta perityistä voimaisanoista — niiden järjettömyydestä huolimatta. Kriittillisissä tilanteissa hän melkein mykistyisi sopivien sanojen puutteessa.

Kristinuskon tuomien kirosanojen lisäksi löydämme suomenkielestä vieläkin vanhempaa uskonnollista perintöä. Myöskin arkaluontoisempi ja sieväpuheisempi ihminen tuntee höystösanojen tarvetta puheessaan, mutta perkele ja helveti ovat hänelle liian karkeita, tai ei hän ympäristönsä vuoksi uskalla niitä käyttää vaikka mieli tekisi. Hän turvautuu sellaisiin sanoihin kuin hiisi, hitto, lempo jne. Nämä ovat "pakanuuden" ajalta periytyneitä ja senaikaiseen uskontoon liittyneitä sanoja. — Kristinuskon on nimittäin leimannut kaikki muut uskonnot pakanuudeksi. — Niitä voidaan kohdakkoin pitää tuhatvuotisena uskonnollisena perintönä kielessämme. Toivottavasti eivät kristinuskon tuomat höystösanat tule säilymään niin kauan.

Vakavammalta kannalta otettavana puolena asiassa on pidettävä sitä, että samanlaatuiset uskonnolliset termit ja höysteet pyrkivät vississä määrin ilmenemään muussakin kielenkäytössä, ei vain jokapäiväisessä puheessa. Niitä vilisee vapaamielisessä ja radikaalisessakin kirjallisuudessa, runoissa, lauluissa ja näytelmissä — erikoisesti näytelmissä. Niitä kuullaan työväen puhujain puheissa. Niillä höystetään keskusteluja kokouksissa.

Moni muistanee kuulleen ja laulaneenkin laulua jossa sanotaan että "porvarit, keisarit perkele vieköön." Se kuulosti oikein räikeän radikaaliselta; monen mielestä aivan liiankin räikeältä. Mutta sisältykö siihen mitään johdonmukaista ajatusta? Ymmärrettävästi sillä tahdottiin ennustaa tuhoa porvareille ja keisareille — mutta mitä tekemistä perkeleellä voisi olla sellaisen asian kanssa. Tehtävähän kuuluu niille joita riistämällä porvarit ja keisarit ylellisen loiseläjän toimeentulonsa saavat. Lauluun oli tullut uskonnon termi

ja sen mukana uskonnollisuuteen kuuluva ajatuskin.

Kaikkien uskontojen mukaan ihminen on vain avuton olio, ylikuonnollisten jumal- tai perkeleolentojen määrättävä. Sellainen olento ei voi juuri mitään itse tehdä. Hädässään hänen on aina turvaututtava johonkin kaikkivaltiaaseen. Ja niinpä hädässä olevat köyhät ja riistetyt, halutesaan vapautua porvareista ja keisareista, laulussaan lausuivat toivomuksen että tuo kristinuskon toinen suurpersoonana, perkele, ottaisi heidän kiduttajansa haltuunsa. Se olisi sitäpaitsi ollut niin perin helppokin ratkaisu vaikealle asialle — ei olisi tarvinnut järjestyä eikä käydä luokkataistelua riistäjistään vapautuakseen. Perkeleestä olisi tässä tapauksessa tullut vapauttaja.

Ei ole ollenkaan harvinaista kuulla lausuttavan ajatukseltaan ja sisällöltään radikaalista — tai ainakin sellaiseksi tarkoitettua — runoa, jossa "jumal'auta" päästetään tulemaan erikoisen voimakkaalla korostuksella. Eikä kuitenkaan enempää itse runoilija kuin lausuja tai kuulijatkaan sellaiseen apuun ollenkaan luota.

Näytelmissä, joita ei ollenkaan ole tarkoitettu uskonnollisiksi, kuullaan hyvin usein — henkilöiltä joita kirjoittaja ei myöskään ole tarkoittanut kuvata uskonnollismielisiksi — sellaisia huudahduksia kuin: "Oi taivas!" "Jumalani!" "Luojan kiitos!" "Sus siunatkoon!" ja monia muita samanlaatuisia.

Työläisten olosuhteita kuvailtaessa käytetään kirjoituksissa sekä puheissa viljalti sellaisia sanontatapoja kuin: "helvetillinen työkiikko," "pirullinen orjavouti," "hornan kuilu," "hikihelveti" jne. Toisissa tapauksissa puhutaan taivaallisesta voimasta, jumalattoman hauskaasta illasta, siunatusta sateesta, pyhästä yksinkertaisuudesta, sie-lukkaista ihmisistä, "jeesustelemisestä", päivän pyhittämisestä johonkin vissiin tarkoitukseen — jotka kaikki ovat suuremmin tai epäsuuremmin uskonnon vaikutuksen kautta muodostuneita fraaseja.

Voitaisiinko tämänlaiselle asialle jotain tehdä, tai olisiko edes tarpeellista sen suhteen jotain yrittää tehdä?

Olisi mahdotonta kuvitellakaan että

edes niiden keskuudessa, jotka ovat uskonnon kahleista vapautuneet, voitaisiin jokapäiväisessä puheessa tyyten luopua siitä "avusta" ja "huojennuksesta" jonka uskonnolta perittyjen kiro sanojen käyttäminen näyttää antavan. Tuskin voitaisiin ajatella sitäkään, että niiden tilalle keksittäisiin ja otettaisiin käytäntöön joitakin uusia ja muuttuneita käsitteitä ja olosuhteita paremmin vastaavia voimasanoja. Ainakin alussa niiden käyttö tuntuisi kovin teennäiseltä ja koomilliselta. — Kuvitella pa nyt vaikka sitäkin että joku työläinen, joka ei usko saatanaa pahimmaksi viholliseksi, vaan sen sijaan riistävän kapitalistin tai kapitalistisen järjestelmän, yrittäisi vaihtaa kiro sanojaan muuttunutta käsitystään vastaaviksi.

Lienee siis parasta että kiroilemme — jos meidän puheemme sitä välttämättä vaatii — sillä vanhalla tavalla jonka kirkko ja uskonto on meihin niin perinpohjaisesti juurruttanut, vaikka emme enään sen "suurmiehiin" uskoisikaan, siihen saakka kunnes muuttuva ympäristömme kehittää meille omalatuksiaan sananmiekkvoja. Mutta kirjoitetussa sanassa voidaan hyvinkin helposti luopua uskonnollisten termien

käyttämisestä. Vaikka suomenkieli onkin verrattain sanaköyhä, voidaan siitä kuitenkin löytää riittävästi sopivia sanoja esim. jonkun yhteiskunnallisen epäkohdan tuomitsemiseen, helvettä mainitsematta. Ilkeyttä ja mielivaltaa voidaan kuvailla ja selittää tarvitsematta vetää pirua sen vertauskuvaksi. Jos meidän on tarpeellista runoudessamme vanna, niin vannokaamme jonkun sellaisen kautta josta meillä on jonkunlaista käsitystä tai tietoa. Ja näytelmien yllätyskohtauksiin pitäisi löytyä huudahtuksia riittävästi, tarvitsematta turvautua jumaliin ja taivaihin.

Ihmisten uskot ja käsitykset vaikuttavat luonnollisesti heidän kielenkäyttöönsäkin, mutta samalla on syytä käsittää että kielenkäyttö taas vuorostaan vaikuttaa vississä määrin takaisin käsitteihin. Niin kauan kun meidän kielessämme säilyy jumala kaiken hyvän ja perkele kaiken pahan symbolina, eivät ne ole sellaisina täydelleen haihtuneet meidän käsityksistämme kään. Siis samalla kun pyrimme kehittämään käsityksiämme elämämme tosioloja vastaaviksi, kehittäkäämme myöskin kielenkäyttöämme samaan suuntaan.

Uskallatteko?

Kirj. R. Palmari

Teillä on valta ja voima ja aseet.

Te luulette voivanne

teurastaa meidät kuin lampaat.

Mutta kuinka on — —

voitteko ampua

sitä loppumatonta

työn satureitten armeijaa,

joka aseettomana, kuolemaan valmiina,

mutta uskoen totuutensa voimaan

ja vapauden, ihmisyyden lopulliseen

voittoon,

marssii paisuvana virtana,

järkkymättömänä ja ankarana ja ylväänää

teitä päin,

joilla on valta ja voima ja aseet — —

Aseet — —

mutta luuletteko voivanne ampua

ihmisiä,

jotka astuvat taisteluun

totuus kilpenä,

vapaus ja ihmisyyys lippuna,

uskallatteko tehdä tuhansia

marttyyrejä,

uskallatteko vuodattaa verivirtoja,

joista kosto on nouseva valtamerenä,

ja miljoonat siihen vereen

miekkansa kastaen nousevat — —

astuen teitä päin

huulillaan marttyyrien

pyhät ja kauhistuttavat nimet?

Uskallatteko?